

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

CİLT : XLII

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

CİLT : XLII

Bu Dergide Yayınlanan makalelerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

ISBN: 975 - 482 - 510 - 6

ISSN: 1301 - 0522

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ - 2001

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Prof. Dr.M. Sait YAZICIOĞLU <i>İlahiyat Önlisans Programı (İÖP)</i>	1
Prof. Dr. Beyza BİLGİN <i>İslam' da Ötekine Bakış.....</i>	11
Prof. Dr. Beyza BİLGİN <i>Türkiye' de Din ve Laiklik</i>	41
Prof. Dr. Şevki SAKA <i>İnsanı Aydınlatmada Tedrici Metodun Önemi</i>	59
Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU <i>Akşemseddin de Bazı Tasavvufî Kavramlar-1.....</i>	77
Prof. Dr. Halis ALBAYRAK <i>Taberî' nin Kıraatları Değerlendirme ve Tercih Yöntemi (Câmiu' l-Beyân an Te' vilî' l-Kur' ân Çerçevesinde)</i>	97
Doç. Dr. Seyfettin ERŞAHİN <i>Sovyetlerin Vakıf Politikası ve Türkistan' da Vakıfların Kamulaştırılması</i>	131
Doç. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN <i>Oriental Studies Conception of Islam in Crusade Period</i>	145
Doç. Dr. Bünyamin ERUL <i>Rivayet Metinlerinde Ravilerin Tasarrufları.....</i>	173
Doç. Dr. Bayram AKDOĞAN <i>Sanat, Sanatçı, Sanat Eseri ve Ahlâk</i>	213
Yrd. Doç. Dr. Bayram AKDOĞAN <i>Câhiz ve Mûsikînin Tesiri Hakkındaki Makalesi.....</i>	247
Yrd. Doç. Dr. Muammer ESEN <i>İbn Teymiyye' nin Kelâmullâh Tartışmalarındaki Yeri.....</i>	257
Yrd. Doç. Dr. Hasan KURT <i>Süfyânî Emevîler Sonrasında Horasan ve Maverâünnehr' de İç Mücadeleler (64/683-85/704).....</i>	273
Dr. Mahfuz SÖYLEMEZ <i>Câhiz' ın Et-Tebessur Bi' t-ticâre Adlı Risâlesi</i>	305
KİTAP TANITIMI	
Dr. Mahfuz SÖYLEMEZ <i>Hasan İbrahim Hasan-Ali İbrahim Hasan, en-Nuzum el-İslâmiyye, Mektebe- tu Nahdeti' l-Misriyye, Mısır, trs, XIV+328 ss.....</i>	333

İNSANI AYDINLATMADA TEDRİCİ METODUN ÖNEMİ

Prof. Dr. Şevki SAKA

Görüş, fikir ve inançların değiştirilmesinde zaman faktörü çok önemlidir. Hiçbir işin ve hiçbir amacın hemen acele birdenbire gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Bu, eşyanın tabiatına ve insanın doğasına terstir. Bir bitkinin mahsulüne veya bir ağacın meyvasına ulaşabilmek için belli bir zamanın geçmesi lazımdır. Yine, bina yapmak isteyen bir kimse, ilkönce sağlam bir temel atar, sonra katları birer birer yükseltmeğe çalışır. Tabii her katın yükseltilmesinde belli bir süreye ihtiyaç vardır. Aksi takdirde yapılan işin, inşaat normlarına uymadığı için çürük olacağı ve hafif bir sarsıntıda yıkılıp gideceği bir gerçektir.¹

Bu itibarla zamanından önce bir işi bitirmeğe kalkışanlar için söylenmiş olan şu atasözü ne kadar anlamlıdır: "**Bir şeyi zamanından önce elde etmek isteyen kişi, bundan mahrum olur.**" Akıllı bir baba yola çıkmak isteyen oğluna şu altın nasihatı yapmıştır: "**Oğlum, gideceğin yere acele gitmek istiyorsan yavaş git.**" Bu konuda sevgili Peygamberimiz de: "**Amacını gerçekleştirmek için acele eden kimse, ne yol alır, ne de sağlam binek bırakır.**"² Demiştir.

Görülüyor ki amaca, ancak belli bir süre içinde adım adım yürümekle, yani tedrici bir yaklaşımla ulaşılabilir. Kur'an'ın da def'atan yani, birden inmeyip 23 senelik bir zaman dilimi içinde inmesi, inanç ve fikirlerin değiştirilmesinde tedrici metodun önemini açıkça ortaya koymaktadır. Nitekim inkârcıların: "**Kur'an'ın bir defada inmesi gerekmez miydi?**" demeleri üzerine, bunun tedrici olarak indirilmesindeki hikmet, Kur'an'la şöyle açıklanmaktadır:

"Oysa biz, onu senin kalbine yerleştirmek için böylece azar azar indirdik ve ağır ağır okuduk."³

1 Mikdat Yalçın, Örnek Davet ve İletişim Metodları, Ankara, 2000, s. 120.

2 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, Mısır, I. 300

3 Furkan, 25/32

"Onu bir Kur'an olarak ayet ayet ayırdık ki, onu insanlara dura dura okuyasın ve onu biz gerektikçe indirdik."⁴

Demek oluyor ki Kur'an'ın parça parça ve zaman zaman inişinin sebebi, onu insanların kalplerine daha rahat yerleştirmek ve içlerine iyice sindirmek içindir. Ayetler nazil oldukça Sahabe onları hem ezberliyor, hem de anlamları üzerinde derinlemesine düşünüyorlardı. Aynı zamanda onların hükümlerini bir bir tatbik etmeğe çalışıyorlardı. Eğer ayetler bütün halinde inmiş olsalardı, hem anlaşılması, hem de uygulanması güçleşmiş olurdu. Böylece Kur'an'ın parça parça ve zaman zaman inmesiyle her iki alanda da büyük kolaylık sağlanmış olmaktadır.⁵

İşte bütün bunlar, insanları aydınlatmada zaman faktörünü iyi kullanmanın önemini, dolayısıyla tedrici metodun ne kadar gerekli olduğunu göstermektedir. Şimdi bu metodun nasıl uygulandığını Kur'an'ın ışığında açıklamaya çalışalım:

1- Önce Psikolojik Ortamın Hazırlanması

Sıcak, samimi ve güvenilir bir hava oluşturarak önce muhatabın rahatlamasını sağlamaya çalışmak lazımdır. Gayet ince, nazik ve kibar bir yaklaşımla onu rahatsız ve rencide etmeden, paylaşılan ortak noktalar üzerinde durarak, kurulan diyalog geliştirilmelidir. Muhatabın hoşuna gidecek övgü dolu sözler söyleyerek onun ruhu okşanmalı ve gönlü yumuşatılmalıdır. Karşı taraf kim olursa olsun, ona değer verildiği hissi mutlaka kendisinde uyandırılmalıdır. Davetçi, muhatabın da kabul ettiği önemli noktalara sık sık dikkatleri çekerek, muhatabı kendisini dinlemeğe hazır hale getirmelidir. Sonra karşı tarafın inancını eleştirmeden, onun zayıf ve eksik yönlerine dokunmadan, öncelikle kendi tezini ve tezinin üstün özelliklerini açıkça ortaya koymalıdır. Davetçi, karşı tarafın tezinin çürüklüğü üzerinde durmaktan ziyade, kendi tezinin sağlamlığıyla yol almaya çalışılmalıdır.

Nitekim Kur'an'ın bütünü incelendiğinde, genellikle müşriklerin inanç sisteminin bozukluğuna ve putların acizliğine dokunulmadan önce, hep Yüce Allah'ın sıfat ve fiillerinden söz edilerek, kâinatı yaratan, yaşatan, her şeye gücü yeten, mutlak hakim ve âlemlerin Rabbı olan tek Allah'ın tanıtıldığı görülecektir.⁶ Eğer doğrudan doğruya muhatabın inanç ve fikirlerinin bozukluğundan söze başlanılırsa, muhatap kızıp öfkelenir

4 İsra, 17/106

5 Bu konuda geniş bilgi için bkz. Şevki Saka, Kur'an-ı Kerim'in Davet Metodu, İstanbul, 1991, s. 166-167

6 Bkz. En'am, 6/101-103; Yunus, 10/3-5; Ra'd, 13/2-4; Mü'minün, 23/116

ve anlatılmak istenen görüş ve fikirleri dinlemeden uzaklaşıp gider; dolayısıyla görüş ve fikirler üzerinde düşünmek ve bunlar arasında bir karşılaştırma yapmak imkânı ortadan kalkmış olur.⁷

İnsan, daima kendi düşüncesinin üstün ve haklı olmasını isteyen bir yapıya sahiptir. Yeni bir görüş ve yeni bir fikrin kabul edilmesi sözkonusu olan her yerde, bu düşüncenin öncelikle kendisinden doğmuş ve kendi öz buluşu olmasını arzu eder. Eğer bu görüş başkası tarafından ortaya atılırsa, bunu kabul etmeyi kendisinde bir eksiklik sayar. Bunun için ortaya atılan her yeni görüş, insanlar tarafından hemen kabul görmez. Diğer bir ifadeyle yeni bir görüşü insanlara benimsetmek oldukça zor ve sabır isteyen bir iştir.⁸

Bu nedenle aydınlatılmak istenen insan için önce güzel bir ortamın hazırlanması kadar, o şahsın gerçekleri dinlemeye ve verilen mesajı algılamaya hazır hale gelmesi de büyük önem taşımaktadır. Bu durum, tohum atılmadan önce toprağın hazır hale getirilmesine ne kadar benzemektedir. Yüce Allah surelerin başlarındaki Mukatta'a harfleriyle (Elif lâm, mîm, Tâ sîn mîm, Hâ mîm, Kaf, Nûn gibi) önce dikkatleri çekip, zihinleri hazır duruma getirdikten sonra vermek istediği mesajı açıklamaktadır. Çünkü insan anlamını bilmediği bu harfleri duyunca, acaba bunlarla ne demek isteniyor diye, dikkatini bu noktaya teksif etmekte ve bundan sonra gelecek olan sözlere zihnini açık tutmaktadır. Bu da tıpkı, topluma önemli bir mesaj verilmek istendiğinde, önceden Dikkat! Dikkat! Diyerek insanların dikkatlerinin çekilmesi, hemen arkasından da verilmek istenen mesajın verilmesi gibidir. Bu yöntem, bugün toplumumuzun çeşitli alanlarda sık sık başvurduğu bir yöntemdir.

Buradan da anlıyoruz ki, İlahi prensipler doğrultusunda aydınlatılmak istenen insanlar için, öncelikli olarak gerek psikolojik, gerekse zihinsel bir ortamın hazırlanması tedrici metodun uygulanması açısından büyük önem taşımaktadır.

2- Muhatabın Tanınması

İnanç ve davranışların değiştirilmesinde önce muhatabın inanç yapısının ve o inancı besleyen temel faktörlerin iyice bilinip teşhis edilmesi gerekir. Çünkü insan çeşitli zaafı ve temayülleri olan bir varlıktır. Her insanın kavrayış derecesi ve kültür düzeyi bir olmadığı gibi,

7 Gazâli, İhyâu Ulûmi'd-Dîn, Mısır, 1289, I. 50; J. A.C. Brovn, Beyin Yıkama ve İkna Metodları (Çev. Behzat Tunç) İstanbul, 1973, s. 49-56

8 Bkz. Paul Guillaume, Ruhbilim (Çev. Refia Şemin), İstanbul, 1945, s. 149; Saka, Davet Metodu, s. 114

sosyolojik, psikolojik ve ekonomik şartlar açısından da herkes aynı durumda değildir. Bütün bu faktörler insanı birçok yönden etkilediği gibi, inanç ve davranışların değişmesinde de önemli ölçüde etkili olmaktadır. Hitap edilecek fert ve toplumun yapısı ne kadar iyi bilinirse, ona göre kelime, üslup ve metod kullanılır.⁹ İlim ve teknolojiden uzak kalmış bir topluma, ilmî konferans vermenin pek de yararlı olacağı söylenemez. Kısacası muhatabın durumunu iyi bilmeden onun görüşlerini değiştirmeye kalkışmak, hastalığı teşhis etmeden önce hastayı tedavi etmeye çalışmak demektir.

Yüce Allah, Kur'an'ın hitap ettiği toplumun fikrî, sosyal, dini v.s. yapısını dikkate almış, dolayısıyla Kur'an'ı Arapların anadili üzere ve onların anlayabilecekleri bir açıklık ve sadelikte göndermiştir.¹⁰ Hatta Mekkelilere hitap eden ayet ve surelerle, Medinelilere hitap eden ayet ve sureler, o toplumların dil, edebiyat ve kültür düzeylerine göre bir takım farklı özellikler arz etmektedir. Örneğin, Mekke'de nazil olan ayet ve sureler daha kısa ve edebi sanatlar yönünden daha zengindir.¹¹ Çünkü Mekkeliler fesahat ve belâğattan anlayan kimselerdi. Yine müşrikleri ikna etmek için kullanmış olduğu delillerle, Kitap-Ehli için kullanmış olduğu deliller, her grubun inancındaki bozuk yönleri ortaya koyacak ayrı ayrı özellikler içermektedir. Kur'an muhatapların bu durumunu dikkate alarak vermiş olduğu örnekleri, hep onların tanıdığı ve bildiği varlıklardan seçmiştir.¹² Örneğin, deve, inek, balarısı, üzüm, hurma ve zeytin gibi örnekleri, Araplar çok iyi biliyorlardı. Bu konuda Hz. Peygamber'in şu hadisi çok dikkat çekicidir.

"Ben insanlara akılları derecesinde hitap etmekle emrolundum."¹³ Bunun anlamı, herkesin düzeyine göre ve anlayabileceği bir dil ve üslupta insanlara hitap etmek üzere gönderildim, demektir. Konuşulan her söz muhatap tarafından kolayca anlaşılmalıdır ki, ona göre bir tepki versin. Değerlendirmeyi yapacak olan konuşanlar değil, dinleyenlerdir. Konuşulan her söz, dinleyenlerin anlayışına göre değer taşır. Aksi halde hatibin güzel konuşması dinleyenler tarafından anlaşılmazsa, o konuşma zaman israfından başka neye yarar?

Muhatabı tanıma konusunda çok güzel bir örneği oluşturduğu için, Hz. Peygamber'in şu ikna yöntemini burada aktarmak istiyorum:

9 Bkz. David Krech Richard, S. Crutchfield, Sosyal Psikoloji, (Çev. Erol Güngör) İstanbul, 1970, I. 208; Saka, Davet Metodu, s. 102

10 Bkz. Saka, a.y.

11 Geniş bilgi için bkz. Zerkeşi, el-Burhan fi Ulûmi'l-Kur'an, 1391/1972, I. 187-192; Zerkani, Menahilü'l-İrfan, I. 189-197

12 Bkz. Bakara, 2/266; En'am, 6/99, 144; Nahl, 16/11, 67, 68; İsrâ, 17/91

13 İbnü'l-Esir, en-Nihaye fi Garibi'l-Hadis, I. 3

Karısından şüphelenen bir adam Hz. Peygamber'e gelerek "Ya Resulallah, karım siyah bir çocuk doğurdu, dedi. Aynı zamanda kendisinin ve karısının da siyah olmadığını ifade ederek, çocuğun zina mahsulü olup olmadığı hususunda şüphelendiğini belirtti. Hz. Peygamber, senin develerin var mı? Adam, evet var. Renkleri nasıldır? Adam, sarıdır. Hz. Peygamber, peki bu nereden geldi? Adam, belki damara çekmiştir. Hz. Peygamber, bu da öyle, belki damara çekmiştir."¹⁴ diyerek adamın anlayabileceği bir dille ona hitap etmiş ve onu en güzel bir şekilde aydınlatmıştır.

Kısacası davetçi, olumlu bir netice elde etmek için, önceden muhatabın inanç yapısını, kültür düzeyini, eyilimlerini, psikolojik durumunu, hoşlandığı veya hoşlanmadığı şeyleri çok iyi tesbit etmesi lazımdır.

3- Acele Değil Teenni ile Hareket

Bir insanı etkilemek, inanç, görüş ve düşüncelerini değiştirmek, hemen birdenbire gerçekleştirilebilecek bir mesele değildir. Buna zaman, sabır, teenni ve tahammül gerekir. Yapılan telkin, uyarı ve aydınlatmanın neticesini bir anda almaya kalkmak, asla doğru bir davranış değildir. Unutmamak gerekir ki, duygu ve düşüncelerin değiştirilmesi bir süreç işidir. Sabırsız ve aceleci bir yaklaşımla hemen netice almaya kalkılırsa, her an olumsuz bir tepki ile karşılaşmak mümkündür.¹⁵

Yapılan çağrıdan olumlu bir netice elde etmek işi, bir tohumun tarlaya ekilip yetişmesini beklemeye benzemektedir. Mesela tohumun tarlaya ekilmesi için önceden tarlanın hazırlanması gerekir. Rastgele tohum tarlaya atılırsa ürün elde edilemez. Ekildikten sonra da bakmak, sulamak, zararlı bitkileri ayıklamak ve hasat mevsimini beklemek lazımdır. Davet edilmek istenen insan da aynen böyledir. İlkönce güzel söz ve davranışlarla telkine hazır duruma getirilir, sonra da anlatılmak istenen görüş telkin edilirse, bu onun kalbine güzel bir tohum atılmış demektir. Daha sonra da bu telkine yumuşak ve tedrici bir şekilde devam edilirse, istenilen amaca ulaşılmış olur.¹⁶

Eğitim ve öğretimde nasıki belli bir zamana ihtiyaç varsa, davet konusunda da zamana ihtiyaç vardır. Daha önce de işaret ettiğimiz gibi, Kur'an'ın nazil olması birden değil, zaman zaman olmuş ve 23 senede

14 Buhari, Sahih, VII. 68-69

15 Bkz. Saka, Davet Metodu, s. 181

16 Geniş bilgi için bkz. Gazali, İhya, I. 83; Saka, Davet Metodu, s. 181

tamamlanmıştır. Ortaya çıkan hadiseler ve beliren ihtiyaçlar karşısında ayetlerin bazıısı gündüz, bazıısı gece, bazıısı hazarda, bazıısı seferde nazıl olmuştur.¹⁷

Bu demektir ki, insanın doğasını çok iyi bilen Yüce Allah, yaşanmasını istediği bütün prensipleri, o doğaya uygun olarak azar azar, yani tedrici bir şekilde göndermiştir. Sözü edilen bu hükümlerin alıştıra alıştıra uygulanmaya konulması, şüphesiz insanın fitratına daha rahat ve daha kolay gelmektedir. Kolay olan işler ise, daha çabuk kabul görmekte ve daha hızla yayılmaktadır. Bu durumu insanlardan çok daha iyi bilen Cenab-ı Hak da onlar için kolaylık istediğini, zorluk istemediğini beyan etmiş, bununla da zayıf yaratılışa sahip olan insanın yükünün hafifletilmek istendiğini açıklamıştır.¹⁸

Teenni, tedbir ve sabırla davet görevini nasıl başardığının bilinmesi açısından Hz. Peygamber'in, müşriklerin reislerinden Utbe b. Rebfa'ya karşı göstermiş olduğu şu örnek yaklaşımını burada özetle açıklamak istiyorum: Hz. Peygamber'le tartışmak üzere birgün Utbe b. Rebfa olumsuz bir tavırla Peygamber'imizin yanına geldiğinde Peygamber'imiz Utbe'yi nezaketle karşılamış ve ona hoşlandığı künyesiyle hitap ederek "**Buyur, Ya Ebe'el Velid, seni dinliyorum**" demiştir. O günün Arap literatüründe bir kimseye künyesiyle hitap etmek, büyük bir iltifat sayılıyordu.

Utbe sözlerine başlayarak: "**Eğer senin maksadın malsa, sana istediğin kadar mal verelim; eğer liderlikse, seni kendimize lider yapalım v.s.**" diye sözlerini bitirdiğinde Hz. Peygamber: "**Sözünü tamamladın mı? Ya Ebe'l-Velid.**" Dedi. O da "**evet**" deyince, Hz. Peygamber: "**Şimdi sen de beni dinler misin?**" diyerek Fussilet suresinin başından secde ayetine kadar dört sayfalık bir bölümü okudu. Sonra kalktı secdesini yaptı ve Utbe'ye de: "**İşte Ya Ebe'l-Velid, işittiklerin bunlardır**" demiştir.¹⁹

Utbe, gerek okunan ayetlerden, gerekse Hz. Peygamber'in bu güzel davranışından o kadar etkilendi ki, geri dönüp arkadaşlarının yanına giderken, uzaktan onu gören arkadaşları: "**Vallahi Velid, gittiği yüzden başka bir yüzle dönüyor**" diyerek endişelerini ortaya koymuşlardı. Velid dönünce: "**Durum nedir, Ya Ebe'l-Velid?**" diyerek Hz.

17 Geniş bilgi için bkz. Zerkeşi, el-Burhan, I. 187-205; Suyûfî, el-Itkan fi Ulûmi'l-Kur'an, Mısır, 1306, I. 15-30; Subhi's-Salih, Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'an, Beyrut, 1965, s. 166-177; Saka, Davet Metodu, s. 181

18 Bkz. Bakara, 2/185: Nisâ, 4/28

19 İbni Hişam, es-Sîre, I. 313

Peygamber'le aralarında geçen diyalogun neticesini öğrenmek istemişlerdi. Utbe de arkadaşlarına: **"Ondan öyle sözler işittim ki, vallahi o sözlerin bir benzerini şimdiye kadar işitmedim. Onlar ne şiir, ne sihir, ne de kehanettir. Ey Kureyş topluluğu beni dinlerseniz, onu kendi haline bırakınız. Eğer Araplar onun hakkından gelirse mesele yok. Eğer o Araplara üstün gelirse, onun mülkü sizin de mülkünüz, onun şerefi sizin de şerefinizdir."** Demiştir.²⁰

Burada Utbe İslamiyeti kabul etmemekle birlikte büyük ölçüde etkilenmiştir. Çünkü Velid'in gittiği yüzden farklı bir yüzle geri dönmesi, **"Vallahi o sözlerin bir benzerini şimdiye kadar işitmedim, ona dokunmayın ve onu kendi haline bırakın"** demesi, bunu doğrulamaktadır. İşte bunlar, Kur'an'ın i'cazı ve Hz. Peygamber'in ortaya koyduğu güzel tavır sayesinde meydana gelmiştir. Muhatabın olumsuz ve kırıcı konuşmalarına rağmen, Hz. Peygamber sabır, teenni ve güzel yaklaşımıyla düşmanını bile etkilemiş ve onu zararsız hale getirmiştir.

4- Detaydan Değil Esastan İşe Başlanması

Tedrici metodun en önemli özelliklerinden biri de konuya detaydan değil esastan başlanmasıdır. Önce inanç sağlam bir şekilde gönüllere yerleştirildikten sonra yavaş yavaş ameli prensiplere geçilmelidir. İnsan fıtratına en uygun olan yöntem budur. Nitekim Kur'an'ın ilkönce iman prensipleri üzerinde durduğunu, bu prensiplerin kafa ve gönüllere iyice yerleştirilmesinden sonra pratik esaslara geçtiğini görmekteyiz.²¹ Bununla da önce temelin ve alt yapının hazır hale getirilmesi hedeflenmiştir. Sevgili Peygamber'imizin 23 senelik peygamberlik döneminin 13 yılı Mekke'de geçmiştir. Bu dönemde inen ayetlerin hemen hepsi bu alt yapının iyice hazırlanması, yani inanç sisteminin sağlam temeller üzerine oturtulmasıyla ilgilidir.

Kur'an, kötü adetleri ve zararlı alışkanlıkları yasaklamakla davete başlamadığı gibi, oruç tutmak, zekât vermek ve hacca gitmek gibi ibadetleri emretmekle de işe başlamamıştır. Çünkü Kur'anın ilk hitap ettiği insanların kötü ve zararlı alışkanlıkları, bozuk bir inanç sistemi üzerine kurulmuştu. Bozuk inanç sistemi üzerine de ne ibadet, ne ahlak, ne de muamelatla ilgili prensipler yerleştirilebilirdi. O halde ilkönce bu prensiplerin yerleştirileceği altyapıyı sağlamlaştırmak gerekir. Bunun için Kur'an'ın ilk olarak ortaya koyduğu temel görüş, tek Allah inancıdır.

20 bkz. a.y.

21 Bkz. Seyyid Kutup, fi Zılali'l-Kur'an, VII. 15-16

Bunu da "**Allah'tan başka ilah yoktur**" ifadesiyle ebedileştirmiştir.²² Sonra tekrar tekrar yüce Allah'ın sıfat ve fiillerinden bahsederek, O'nun zatını nasıl tanımlamak gerekiyorsa öylece tanımlamıştır.

Örneğin, Yüce Allah'ın bilgisinin sonsuz ve hudutsuz olduğundan, her şeyin sırrını en ince noktasına kadar bileceğinden, karada, denizde olup biten her hadiseyi, ağaçtan düşen yaprağı, yerin karanlıkları içine gömülen taneyi, ancak Allah'ın bileceğinden uzun uzadıya söz ederek, bu sıfatların Yüce Allah'tan başka hiçbir varlıkta bulunamayacağı gerçeğini ortaya koymuştur. Yine yaratma kudretinin, irade gücünün ve bütün işleri idare edenin yalnız Allah olduğu Kur'an'ın birçok ayetinde zikredilmiş, dolayısıyla yaratanla yaratılan arasındaki mesafe belirtilmiştir.²³ Daha açık bir ifadeyle Yüce Allah zatını öyle üstün niteliklerle anlatmıştır ki, bu nitelikler kendisinden başka hiçbir varlığa atfedilemez ve Allah'tan başka hiçbir varlık ilah olarak düşünülemez.

Kur'an bu temel prensibin yanında melekler, kitaplar, peygamberler, ahiret günü, Cennet ve Cehennem gibi iman esasları üzerinde de tekrar tekrar durarak önce itikat ve inanç yapısının sağlam olmasına çalışmıştır. Zira imanla ilgili esaslar kalbe iyice yerleşince, artık uygulama ile ilgili prensiplerin kabulü çok kolaylaşmış olacaktır. Bu demektir ki davet konusunda ilkönce kalbin kazanılması lazımdır. Bu konuda sevgili Peygamber'imizin şu hadisi ne kadar anlamlıdır: "**Dikkat edin, insan vücudunda bir et parçası vardır ki, o düzelince bütün vücut düzelir, o bozulunca bütün vücut bozulmuş olur. Dikkat edin, o et parçası insanın kalbidir.**"²⁴

İşte davete başlayış noktasını tesbit eden en güzel delillerden biri de budur. Önce Allah'tan başka ilah olmadığı inancı ile insan kalbi fethedilince artık o kaynaktan gelen her emre seve seve itaat edilmektedir. Nitekim Kur'an'ın inişi sırasında Hicretin 3. Yılında içkiyi kesin olarak yasaklayan ayet gelince, Medine sokaklarında yüksek sesle: "**Ey inananlar dinleyin, içki yasaklanmıştır, içki haram kılınmıştır.**"²⁵ Diye bağırarak bir kimsenin ilanından başka hiçbir yola başvurmaya ihtiyaç kalmamıştı. Bu sesi duyan herkes elindeki içkisini atıyor, evindeki içki küpünü kırıyor ve "**Vazgeçtik Ya Rabbi**" diyerek bu yasağı gönülden kabul ettiklerini ilan ediyorlardı.²⁶

22 Geniş bilgi için bkz. İbni Sa'd, Tabakât, I. 184; Ed-Dârimî, Sünen, II. 305; Saka, Davet Metodu, s. 98

23 Bkz. En'am, 6/59; Yunus, 10/31; Rûm, 30/19-27; Zümer, 39/5-6

24 Buhari, Sahih, I. 20 (Kitabu'l-İman); Müslim, Sahih, III. 1220

25 Müslim, Sahih, III. 1572 (Kitabu'l-Eşribe)

26 Bkz. Taberi, Camiu'l-Beyan an Te'vili'l-Kur'an, Mısır, VII. 22

Demek oluyor ki, kafalar ve gönüller iman prensipleriyle fethedildikten sonra uygulama ile ilgili emir ve yasaklar dizisi birbirini takip etmiştir. Namaz, Oruç, Zekât ve Hac gibi ibadetler farz kılınmış; içki, kumar, faiz ve zina gibi cahiliye döneminin kötü alışkanlıkları da yasaklanmıştır. Yine suçlulara verilecek olan cezalar, kısas, fidye, celde gibi yaptırımlar da Medine döneminin sonuna doğru teşri kılınmıştır.²⁷ İslam, hep esastan detaya doğru tedrici bir yöntem kullanmayı kendine ilke edinmiştir.

Sevgili Peygamber'imiz Muaz b. Cebel'i davetle ilgili olarak Yemen'e gönderdiği zaman ona şu talimatı vermişti: **"Sen Kitap Ehli bir topluma gidiyorsun, bu itibarla Aziz ve Celil olan Allah'a ibadet etmek, onları çağıracağın ilk şey olsun. Allah'ı tanıdıkları zaman, onlara şunu haber ver: Allah gece-gündüz içinde beş vakit namazı farz kılmıştır. Bunu yaptıkları takdirde, onlara şunu haber ver: Allah, zenginlerinden alınıp fakirlerine verilecek olan zekâtı farz kılmıştır. Buna da itaat ederlerse onlardan al, fakat mallarının en iyilerinden sakın."**²⁸

Burada da görülüyor ki, Hz. Peygamber, karşı taraf Allah'a inanan Kitap Ehli olduğu için tedrici bir yol takip ederek önce Allah'a ibadet etmekten başlanmasını, bu kabul edildiği takdirde diğer esaslar üzerinde sırasıyla durulmasını istemiştir. Bu konuda Hz. Aişe'den irvayet edilen meşhur bir haberde ise şöyle denilmektedir: **"Kur'an'da detaylı olarak ilkönce inen surelerde Cennet ve Cehennem zikredilmektedir. Ne zaman ki insanlar İslam'a ısındılar o zaman helal ve haram nazil oldu. Eğer ilkönce, içki içmeyiniz, şeklinde ayet nazil olsaydı, insanlar biz ebediyyen içkiyi terketmeyiz, derlerdi. Yine, zina yapmayınız, şeklinde bir ayet nazil olsaydı, biz zinayı terketmeyiz, derlerdi."**²⁹

İşte insanları aydınlatmada ve herhangi bir konuda ikna etmede ise detaydan değil esastan, dallardan değil gövdeden başlamanın İslam'ın bir yöntemi olduğu ve bu yöntemle Hz. Peygamber'in kısa zamanda amacına nasıl ulaştığı görülmektedir.

5- En Önemliden Önemliye Doğru

Tedrici yöntemde en önemliden işe başlayıp, önemli olana ve daha az önemli olana doğru adım adım gitmek, müsbet bir neticeye

27 Bu konuda geniş bilgi için bkz. Saka, Davet Metodu, s. 167-169

28 Buhari, Sahih, VIII. 164 (Kitabu't-Tevhîd)

29 İbnü'l-Hacer el-Askalânî, Fethu'l-Bârî bi Şerhi'l-Buhârî, Kahire, 1959, XX. 414

ulaşabilmek için en isabetli bir yoldur. Önce farzı ayından yani, her müslümanın mutlaka yapması gereken Namaz, Oruç, Zekât gibi farzlardan işe başlamak gerekir. Çünkü bunların terkedilmesi, insanları Allah'ın azabı gibi ağır müeyyide ile karşı karşıya getirmektedir. Sonra farzı kifaye, daha sonra vacip ve sünnet sırası takip edilmelidir. Bunlar önem sırasına göre yapılması gereken emirlerdir.³⁰

Öte yandan yasakların da dereceleri ve kendi aralarında bir sıralaması vardır. Birincisi haram li aynihi, yani Kur'an-ı Kerim ve hadislerde yasak olduğuna dair kesin hükümler bulunan yasaklardır. İkincisi haram li gayrihi, yani ayet ve hadislerde kesin bir hüküm olmayıp kıyas ve içtihad yoluyla haram sayılan fiillerdir. Mesela, içkinin haram olduğuna dair kesin ayet ve hadisler vardır. Fakat onun benzeri olan uyuşturucuların (esrar, morfin vs. gibi) haram olduğuna dair ne ayette ne de sünnette kesin bir hüküm yoktur. Bunlar ancak kıyas yoluyla haram sayılmışlardır.³¹

Bunlardan sonra da mekruhlar gelmektedir: Mekruhların da dereceleri ve sıralaması vardır. Birincisi tahrimen mekruh, yani harama yakın olan mekruhtur ki bundan kaçınmak gerekir. İkincisi tenzihen mekruh, yani helâle yakın olan mekruhtur. Bunun da yapılmaması sünnete daha uygundur.

Davetçi bütün bunların önem sırasını ve bunlardaki ince hikmetleri bilerek ona göre hareket etmelidir. Yoksa farzların terk edildiği yerde sünnet veya müstahaptan işe başlamak hikmete uygun bir davranış değildir.

Bu konuda üzerinde önemli durulması gereken bir husus da şudur: Davetçi ilkönce kendi nefsinden ve kendi aile fertlerinden işe başlamalıdır. Çünkü kendi fikrine ve davetine aile fertleri katılmazsa, o ailede huzur kalmaz ve problemler kaçınılmaz olur. O zaman davetçi görevini hakkıyla yapmaya imkân bulamaz. Bunun için önce aile fertlerinden işe başlamak sünnete ve hikmete daha uygun olur. Sonra meseleyi tedrici yöntemle yakın akrabaya, uzak akrabaya, komşuya, dost ve sevenlere taşımak lazımdır. Böylece davetçi etrafında kendi fikirlerini

30 Mikdat Yalçın, Örnek Davet ve İletişim Metodları, s. 104

31 Burada kıyas şöyle yapılmaktadır: Alkolün yasak olmasının hikmeti, insanların aklını muhafaza etmek ve bundan doğan zararlardan insanları korumaktır. Esrar ve benzeri uyuşturucular ise, Alkolden daha çok zararlı oldukları için onlar da haram kılınmışlardır.

savunacak güvenilir bir grup oluşturmuş olur. Bu grup da davetin etkili ve başarılı olmasında önemli rol oynar.³²

Ayrıca bir memleketin ileri gelen insanlarından işe başlanmasında da büyük yararlar vardır. Zira lider konumunda olan insanların davayı benimsemeleri halinde, onlara tabi olan kimselerin de kabul edecekleri bir gerçektir. O zaman dava daha büyük destek kazanmış ve daha süratli yayılma imkânı bulmuş olur.

6- Kolaydan Zora Doğru

İnsanları aydınlatmada en önemli yöntemlerden biri de şüphesiz ki kolaylıktır. Bir işe kolay olanından başlayıp, tedrici bir şekilde ağır ağır zora doğru gitmek esastır. Muhataba güç gelebilecek hususları, birdenbire önüne sayıp dökmek, işi zorlaştırmak demektir. Oysaki İslam kolaylık dinidir, zorluk dini değildir. Bunu Kur'an şöyle açıklamaktadır:

"Biz bu Kur'an'ı sana güçlük çekesin diye indirmedik."³³

"Allah, sizin için kolaylık ister, zorluk istemez."³⁴

"Allah, dinde sizin için bir zorluk kılmamıştır."³⁵

Dinin gayesi insanları sıkıntıya ve zorluğa sokmak değil, onlara doğru yolu göstererek dünya ve ahiret saadetine kavuşturmaktır. Allah kişiye ancak taşıyacağı kadar yük yükler.³⁶ İman zevkine varan insanlar, dini hükümlerin hiçbirinde bir zorluk hissetmezler. Bu sebeple, hastalık, yaşlılık, misafirlik, unutkanlık gibi hususlar, dini hükümlerin hafifletilmesini gerektiren özürlerden sayılmıştır.³⁷

Dinin kolaylığı hususunda Hz. Peygamber (s.a.v.)'in de birçok hadisi vardır. Bunlardan birinde şöyle buyurmaktadır:

"Din kolaylıktır, hiçbir kimse yoktur ki, din hususunda kendini zorlasın da din, ona galip gelmiş olmasın. Öyle olunca orta bir yol takip edin. (İşlediğiniz vazifeyi tamam İfa edemediğiniz vakit de ona

32 Bkz. Mikdat Yalçın, Örnek Davet, s. 108

33 Tâhâ, 20/2

34 Bakara, 2/185

35 Hac, 22/78

36 Bkz. Bakara, 2/286

37 Bkz. Bakara, 2/185; Nisa, 4/43; Maide, 5/6

şükretmekle kanaat ediniz. Böyle yaparsanız) size müjde olsun. (Amelin azına da pek çok ecir verilir...)"³⁸

Hız. Peygamber (s.a.v.) İslam dinini başkalarına öğretmek için gönderdiği kimselere de şöyle tavsiyede bulunurdu: "**Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız; müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz.**"³⁹

Yine aynı konuda Peygamber'imiz (s.a.v.) bir duasında Cenab-ı Hakka şöyle yalvarmıştı: "**Ya Rabbi, kim ümmetimin her hangi bir işini üzerine alır da zorluk çıkarırsa, sen de ona zorluk çıkar. Kim ümmetimin bir işini üzerine alır da onlara yumuşak davranırsa, sen de ona yumuşak davran.**"⁴⁰

Bütün bu hadislerin vurguladıkları ortak nokta, dinde kolaylığın ön görülmesidir. Hız. Peygamber iki iş arasında muhayyer kalınca günah olmadığı takdirde, kolay olanını tercih ederdi. Örneğin, zekâtın ilk emredildiği dönemlerde zekât memurlarına şu talimatı vermişti: "**Yaşlı, kusurlu ve yaşlı küçük olan hayvanları al, halkın gözünden ayırmadığı seçkin hayvanları alma.**"⁴¹ Böylece müslümanlar, zekâtın önemini kavrayıp gönül rızası ile verinceye kadar onlara en hafif ve en kolay gelen şekli tatbik etmiştir. Çünkü onların dinden soğumalarından ve dine karşı bir nefret duymalarından endişe ediyordu.

İşte davet edilen insanlara karşı bu kolaylık anlayışı her zaman gözönünde bulundurularak, onlara gösterilecek olan sıcak ilgi ve musamaha ile İslam'a ısınmaları sağlanmış olacaktır. Zayıf yaratılışa sahip bulunan insan, biraz zorluk görünce hemen gevşemekte ve yüz çevirmektedir. İnsanların bu hassas yönlerini bilen Hız. Peygamber onları nefret ettirmemek ve uzaklaştırmamak için, en kolay ve en hafif yolu tercih etmekteydi.⁴² Çünkü Kur'an'ın emri ve yöntemi böyleydi. İslam'a sıcak bakanlara ve İslam'a girmeğe temayülü olan insanlara karşı çok lütufkâr davranır ve onlarla olan ilişkiyi kesmezdi. Nitekim "**Müellefe-i Kulûb**" a yani, kalpleri İslam'a ısındırılacak kimselere zekât verilmek suretiyle bu yakınlık hep canlı tutulmaya çalışılmıştır.⁴³ Dolayısıyla insanları İslam'a yaklaştırmak için onlara karşı lütufkâr davranmanın, gerekirse mâli yardımla desteklemenin önemine de işaret edilmiştir.

38 Buhari, Sahih, I. 16 (Kitabu'l-İlim)

39 Buhari, Sahih, I. 27 (Kitabu'l-İlim); Müslim, Sahih, III. 1358

40 Müslim, Sahih, III. 1458 (Kitabu'l-İmare)

41 Bkz. Ebu Yusuf, Kitabu'l-Haraç, Kahire, 1382/1962, s. 83

42 Bu konuda Hız. Peygamber: "**Dininizin en hayırlısı, en kolay olanıdır.**" diyerek kolaylığın önemini belirtmiştir. Geniş bilgi için bkz. İbni Kesir, Tefsiru'l-Kur'an'l-Âzîm, I. 217

43 Taberi, Tefsir, I. 109-116; Saka, Davet Metodu, s. 174

Sıcak, samimi, cömert ve lütüfkâr davranışların insanların çok hoşuna gideceği ve bu vesileyle daha kolay yönlendirileceği asla unutulmamalıdır. Davetçi bu hususa riayet ederek, muhatabın hoşuna gitmeyen ve onun nefretini uyandıran davranışlardan sakınmalı, ruhsat tarafı tercih edilmelidir. Zamanla konuya ısınma ve görüşleri benimseme fikri geliştikçe diğer hususlara geçilmelidir. Yeni doğan bir çocuğa et verirsiniz onu yiyemez, fakat süt verirsiniz onu rahatlıkla içebilir. İslam'a çağırılan kişiye de en az yeni doğmuş çocuğa gösterilen hassasiyet kadar itina edilmeli, tekâmül seyrine göre alabileceği konular telkin edilmelidir. Yani kolaydan işe başlayıp, tekâmül kazandıkça ağır konulara geçilmelidir.

Burada şu hususun altını çizmek gerekir ki, davet konusu çok ince ve uzmanlık isteyen bir iştir. Atılan her adım bilinçli, dikkatli ve hikmetli olmalıdır. Davet edilen kimselere yardımcı olmak, kolaylık göstermek ve onların önünü açmaya çalışmak, kutsal bir görevdir. Bunu da tedrici bir yöntemle kolaylaştırarak, sevindirerek, gerekirse yardım yaparak başarmaya çalışmak lazımdır. Ancak bu hiçbir zaman İslam prensiplerinden taviz vermek anlamında algılanmamalıdır.⁴⁴ Peygamber de olsa hiç kimsenin dini hükümlerden taviz vermeye ve birilerini muaf tutmaya hakkı yoktur. Burada araçla amaç birbirine karıştırılmamalıdır. Yerine göre yani, zaman, mekân ve olayların akışına göre araçlardan taviz verilebilir, ancak amaçlardan bu taviz asla söz konusu edilemez. Bunu bir misalle daha anlaşılır hale getirmek mümkündür:

Bir grup insan Hz. Peygamber'e gelerek: "**Ya Resulallah bizler müslüman olmak istiyoruz. Fakat, bize zekât ve cihâd çok zor gelmektedir. Bizi bunlardan muaf tutarsan müslüman oluruz**" derler. Hz. Peygamber de onlara karşı çok güzel ve anlamlı bir üslup kullanarak: "**Siz şimdi İslam'a girin, tatbik edebildiğinizi edin, diğerlerini de siz kendiniz isteyerek yaparsınız.**" demiş ve onların müslüman olmalarını sağlamıştır.⁴⁵

Burada Hz. Peygamber karşı tarafa ne bir taviz vermiş, ne de onları kızdırıp uzaklaştırmıştır. Çok ince ve hikmetli bir üslup kullanarak onları kazanmasını bilmiştir. Yoksa onlara: "Hayır, İslam'da taviz yoktur." diyerek soğuk bir tavır takınsaydı, İslam'a ilgi duyarak kendi istekleriyle gelmiş olan insanların, nefretle geri dönmelerine sebep olabilirdi. Hz. Peygamber iyi biliyordu ki, İslam'a girip onu yaşamaya koyulanlar, İslam'ın bir bütün olduğunu anlayacaklar, dolayısıyla kendilerine zor

44 Bkz. Mikdat Yalçın, Örnek Davet, s. 105

45 Mevsuatul-Hadisî'ş-Şeriften naklen Mikdat Yalçın, Örnek Davet, s. 105

gelen zekât ve cihadı da yaşamaya çalışacaklardı. Nitekim, Hz. Peygamber'in herkese örnek olabilecek olan bu en doğru yaklaşımı gerçekleşmiş oldu.

7- Güzel Söz ve Yuşumak Üslup

Görüş ve inançların değiştirilmesinde güzel söz ve yumuşak üslubun etkisi oldukça büyüktür. Hatta bu yöntemin en etkili yanını güzel söz ve yumuşak üslup oluşturmaktadır da diyebiliriz. Güler yüz ve tatlı bir çift söz, muhatabın yumuşamasını ve konuşulan sözleri ilgi ile dinlemesini sağlar. Sempatik, sevecen ve güzel konuşan insanlara karşı toplumun sıcak ilgisi hiç eksik olmaz. Davetçi bu noktada herkesten daha fazla duyarlı olarak muhataplarına karşı kullanacağı üslubun yumuşak olmasına özen göstermelidir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'in bu konu üzerinde özellikle durduğunu görmekteyiz. Yüce Allah Hz. Musa ile Harun'u, Firavn'ı davet etmeğe gönderdiği zaman onlara şöyle demişti:

"(Gidin de) ona yumuşak söz söyleyin. Belki öğüt alır veya (Allah'tan) korkar."⁴⁶

Hz. Peygamber'e de: "İnanan kullarıma söyle (putperestlerle) en güzel şekilde konuşunlar."⁴⁷

"Ey Muhammed, Allah'ın rahmetiyle sen onlara yumuşak davrandın. Eğer sert ve katı yürüklü olsaydın, çevrenden dağılıp giderlerdi."⁴⁸

Görüldüğü gibi bu ayetler ve bunlara benzer daha pek çok ayetle ikna edilmek istenen insanlara karşı nasıl yumuşak ve güzel bir üslup kullanılacağı belirtilmiştir. Zira tatlı dil, güler yüz ve yumuşak bir üslubun en katı insanlar üzerinde bile olumlu etki yapacağı bir gerçektir. **"Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır"** ata sözü boşuna söylenmiş bir söz değildir.

Bu hususta Gazâlî (Ö. 505/1111)'nin İhya-u Ulûmi'd-Din adlı eserinden özetleyerek yapmış olduğumuz alıntıda şunları görmekteyiz: **"Muhatabı daima yumuşak ve tatlı sözlerle irşad etmeğe çalışmak lazımdır. Çünkü bir adama bir şeyler öğretmeğe kalkışmak onun cahil oluşuna parmak basmak demektir. Cehaleti ise çok az kimse**

46 Tâhâ, 20/44

47 İsrâ, 17/53

48 Al-İ İmran, 3/159

kabul eder. Bunun için sert kimseler cehalet ve hataları yönünden ikaz edildikleri zaman hemen kızarlar. Cehaletlerinin ortaya çıkmaması için bile bile hakkı kabul etmemekte ısrar ederler. İnsanın doğasında cehaletini örtme temayülü vardır. Çünkü cehalet insanda manevi bir hastalık ve çirkinliktir. Bu hastalığa sahip olanlar daima kınanırlar.⁴⁹

Bunun için yumuşak üslup ve güzel sözlerle muhatabın kalbi yumuşatılarak acele etmeden tedrici bir metodla verilmek istenen fikir anlatılıyor. Kaba, sert ve kırıcı sözlerden kaçınarak, daima sıcak, samimi, okşayıcı ve lütfkâr bir üslup tercih edilmelidir. Suhulet ve yumuşaklıkla en zor problemler çözülebilir, fakat kabalık ve sertlikle hiçbir mesele halledilemez. Bu konuda şu hadis ne kadar anlamlıdır:

"Şüphesiz ki Yüce Allah latiftir, yumuşaklığı sever. Sertlikle vermediğini, yumuşaklık üzerine verir."⁵⁰ Yani, nezaket ve yumuşaklıkla karşı tarafa yaklaşılsa, olumlu bir netice elde edilir. Aksi takdirde sertlikle hiçbir amaca ulaşamaz. Zira **"Yumuşaklıktan mahrum olan, hayırdan da mahrum kalır."**⁵¹ Hadisi, gerçeği en veciz bir şekilde ifade etmektedir.

Her konuda olduğu gibi, güzel söz ve yumuşak üslup konusunda da Hz. Peygamber'in şu örnek davranışını belirtmekte fayda görmekteyiz. Birgün genç bir delikanlı Hz. Peygamber'e gelerek: **"Ya Resulallah, zina için bize izin ver, dedi. Orada bulunanlar genci azarlamaya başlayınca, hemen Hz. Peygamber müdahale ederek genci yanına oturttu ve ona şunları anlattı: Bu işin annene yapılmasını ister misin? Diye sordu. Genç, vallahi hayır, cevabını verdi. Hz. Peygamber, başkaları da anneleri için buna razı olmaz. Aynı şekilde, kızın için kabul eder misin? Kız kardeşin için...? Halan için...? Teyzen için...? Kabul eder misin? Diye sorar. Her seferinde, vallahi hayır, cevabını alınca, Hz. Peygamber: Başkaları da buna razı olmaz, der ve sonunda elini gencin üzerine koyup: Ya Rabbi, bu gencin günahlarını affet, kalbini temizle, onu zinadan koru, diye dua eder. Genç de bundan sonra hiçbir kötü temayül göstermez."**⁵²

İşte güzel söz, yumuşak üslup ve örnek bir yaklaşımla Hz. Peygamber insanları bu şekilde İslam'a ısındırmaya ve İslam ilkelerine bağlamaya çalışıyordu. Onun bu hassas, nazik, eğitici ve öğretici

49 Gazâli, İhya, II., 289

50 Müslim, Sahih, IV. 2004 (Kitabu'l-Birr)

51 Müslim, Sahih, IV. 2003 (Kitabu'l-Birr)

52 İbni Hanbel, Müsned, V. 257

davranışı karşısında, herkes onun etrafında ve sohbetinde bulunmak istiyordu. Ondan aldığı derin bir zevkle İslam sahasında çalışmaya gayret ediyor ve o alandaki hizmeti de canına minnet sayıyordu.⁵³

Yüce Allah tarafından hikmet ve güzel öğütle yapılması emredilen bu görevde katılık yok, sertlik yok, kızmak yok, kin ve nefret yok. Aksine iyilik var, sevgi var, saygı var, sempati ve güzellik var. Şayet karşı tarafla mücadele yapılmak istenirse, bunun da en güzel şekilde yapılması emredilmektedir.⁵⁴ Yani muhatabı rahatsız ve rencide etmeden, onun öfkesini, kibir ve gururunu tahrik etmeden yatıştırıcı, uzlaştırıcı ve düşünüp ibret almayı telkin edici sözlerle tartışmanın yapılması istenmektedir. Şayet tartışmadan iyi bir netice elde edilemeyeceği anlaşılırsa, o zaman muhatabın güzellikle savılmasının daha iyi olacağı anlatılmaktadır. Bu konuya işaret eden ayetlerden bazısının meali şöyledir:

"(Ey Muhammed), sen hikmetle, güze öğütle Rabb'inin yoluna çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et."⁵⁵

"İyilik kötülükle bir değildir. Sen kötülüğü en güzel şekilde sav; o zaman seninle aranızda düşmanlık bulunan kişi, sanki sıcak bir dost oluvermiştir."⁵⁶

"Allah onların kalplerinde olanı biliyor, onlara aldırma, onlara öğüt ver ve onların içlerine tesir edecek güzel söz söyle."⁵⁷

İşte davette nasıl bir üslup kullanılacağı ve nasıl bir yol takip edileceği, bu ayetlerle açık bir şekilde ortaya konmaktadır. Hikmetle ve güzel öğütle davet demek, muhatabın durumuna göre anlayabileceği bir dille konuşmak, üslubun nazik ve yumuşak olmasına dikkat etmek, ikna edici ve düşündürücü misallerle karşı tarafı etkilemeğe çalışmak demektir. Bu ayetlerde özellikle hem davetin, hem de tartışmanın güzel bir üslupla yapılmasına dikkatler çekilmektedir. Çünkü sert ve kırıcı bir üslupla hayırlı bir neticenin elde edilemeyeceğini, bunun ancak güzel söz ve yumuşak üslupla elde edilebileceğini daha önce hadislerle açıklamıştık.

53 Bkz. İbni Hisam, es-Siretü'n-Nebeviyye, I. 336

54 Bkz. Ankebut, 29/46

55 Nahl, 16/125

56 Fussilet, 41/34

57 Nisa, 4/63

Burada Abbasi halifelerinden Me'mun'un şu dikkat çekici uyarısını da aktarmayı gerekli görüyorum: Me'mun kendisine sert ve kırıcı bir tarzda nasihat eden vaize: "**Be adam biraz yumuşak ol, AllahTeâlâ senden daha hayırlı olan Hz. Musa'yı benden daha kötü olan Firavn'a gönderirken ona yumuşak konuşmasını emretmişti**"⁵⁸ diyerek vaizi uyarıştı.

Demek oluyor ki, insan doğası ve insan psikolojisi, her şeye rağmen iyilikten, güzellikten, güzel söz ve yumuşak üsluptan etkilenmektedir. Bunu bilen davetçinin başka bir yolu denemeye kalkışması, abesle iştigalden başka bir şey değildir.

SONUÇ

Toplumun aydınlatılmasında, görüş ve fikirlerin değiştirilmesinde tedrici metodun önemi büyüktür. Zira zamansız hiçbir ürün elde edilemez. Acele ederek bir işi zamanından önce bitirmek isteyenler, bundan hep mahrum olmuşlardır. Bunun için başarıya ulaşmanın tek yolu, tedrici yöntemle hareket etmektir.

Görüş ve fikirleri değiştirilmek istenen kimseler için önce psikolojik ortamın hazırlanması, sonra ortak paydalardan hareketle sıcak ve samimi bir diyalogun geliştirilmesi lazımdır. Bu arada muhatabı çeşitli yönleriyle tanımaya çalışmak, onun dini inancını ve o inancı besleyen temel faktörleri, zaafalarını, eyilimlerini ve kavrayış derecesini bilmek çok önemlidir.

Sonra acele etmeden sabır, teenni ve tedbirle hareket ederek, işin alt yapısı sağlam bir şekilde hazırlanmaya çalışılmalıdır. Bunun için de güzel söz ve yumuşak bir üslup kullanarak, esastan detaya, en önemliden önemliye ve kolaydan zora doğru tedrici bir seyirle adım adım hedefe ulaşılmalıdır.

Kısacası, şunun iyi bilinmesi lazımdır ki, her insana giden bir yol, açılan bir pencere vardır. Diğer bir ifadeyle her insanın anladığı bir dil, etkilendiği bir üslup vardır. Akıllı bir davetçi ise bunu keşfedip, o insana anlayabileceği bir dil ve etkilenebileceği bir üslupla yaklaşarak, onu kazanmaya çalışır.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdulvahhab Hallaf, İslam Teşrii Tarihi (Çev. Talat Koçyiğit), Ankara, 1970.
- Ahmed İbni Hanbel, el-Müsned, Mısır, 1. Baskı, (t.Y.)
- Âlûsî Şihabuddin Mahmud, Ruhul-Meânî fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî, Beyrut, (T.y.)
- Ateş Süleyman, Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali, Ankara, 1975
- Ayni Bedrüddin Ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed, Umdetü'l-Kârfi fi Şerhi Sahihi'l-Buhari, İstanbul, (t.y.)
- Cassas, Ebu Bekr Muhammed b. Ali er-Razi, Ahkâmü'l-Kur'an, İstanbul, 1335
- Çoruh Selaheddin, Propaganda, Reklam, Halkla İlişkiler, Ankara, 1969
- David Krech Richard, S. Crutchfield, Sosyal Psikoloji, (Çev. Erol Güngör), İstanbul, 1970
- Ebu Davud, Süleyman İbnu'l-Eş'as, es-Sicistânî, Sünen, 1388/1969
- Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul, (t.y.)
- Gazâlî, Ebu Hamîd Muhammed b. Muhammed, İhyau Ulumi'd-Din, Mısır, 1289
- Gustave Le Bon, Kitleler Psikolojisi, (Çev. Selaheddin Demirkan), İstanbul, 1974
- İbni Hacer el-Askalani, Fethu'l-Bari bi Şerhi'l-Buhari, Kahire, 1959
- İbni Hişam, Es-Siretü'n-Nebeviyye, Mısır, 1375/1936
- İbni Kesîr, Ebu'l-Fida İsmail, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm, 1388/1969
- İbnu'l-Esîr, en-Nihaye fi Garibi'l-Hadis, Mısır, (t.y.)
- J.A.C. Brovn, Beyin Yıkama ve İkna Metodları, (Çev. Behzat Tunç), İstanbul, 1973
- Mikdat Yalçın, Örnek Davet ve İletişim Metodları, Ankara, 200
- Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, el-Camiu's-Sahih, Mısır, 1374/1955
- Paul Cuillaume, Ruhbilim, (Çev. Refia Şemin), İstanbul
- Razi, Fahrüddin Muhammed, Mefatihü'l-Gayb, İstanbul, 1308
- Saka Şevki, Kur'an-I Kerim'in Davet Metodu, İstanbul, 1991
- Seyyid Kutub, Fi Zilali'l-Kur'an, Mısır, (t.y.)
- Suyutî, el-İtkan fi Ulumi'l-Kur'an, 1306
- Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, Camiu'l-Beyan an Te'vili'l-Kur'an, Mısır, 1323
- Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa, el-Camiu's-Sahih, Mısır, 1385/1965
- Zerkânî, Muhammed Abdu'l-Azim, Menahilu'l-İrfan fi Ulûmî'l-Kur'an, Mısır, (t.y.)
- Zerkeşi, Bedrüddin Muhammed b. Abdillâh, el-Burhan fi Ulûmî'l-Kuran, Beyrut, 1391/1973
- Zuhayli, Vehbe, et-Tefsiru'l-Münîr, Beyrut, 1411/1991